

Beknopte Latijnse Grammatica

Beknopte Latijnse Grammatica

met bijzondere aandacht voor het Latijn
van het Nieuwe Testament en oudchristelijke teksten

Vormleer en Syntaxis

Dr. Paul M. Hensels

Buijten & Schipperheijn *Motief* - Amsterdam

© 2021 Paul M. Hensels
ISBN 978-94-6369-143-7

Omslagontwerp: Buijten & Schipperheijn.

Omslagillustratie: Fragment *Codex Egberti, Trier, folio 13, Geburt Christi*

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers, Postbus 22708, 1100 DE Amsterdam.

Woord vooraf

Deze Latijnse grammatica is in de eerste plaats bedoeld voor studenten theologie, maar kan ook door anderen worden gebruikt die geïnteresseerd zijn in het Latijn van het Nieuwe Testament en oudchristelijke teksten. Met het erbij behorend oefenmateriaal is deze methode, ook zonder voorkennis, zeker geschikt voor *zelfstudie*, al heeft mondelinge overdracht door een docent de voorkeur. Voor theologiestudenten zijn de hoor- en werkcolleges Latijn een belangrijke aanvulling voor vakkennis en diepgang. Deze cursus kan ook gebruikt worden als basiscursus voor het lezen van geannoteerde klassieke teksten, want in de *Beknopte Latijnse Grammatica* worden alle onderwerpen die ook voor het klassiek Latijn belangrijk en wezenlijk zijn, behandeld.

Het studiemateriaal bestaat uit twee boeken:

- *Beknopte Latijnse Grammatica*; met bijzondere aandacht voor het Latijn van het Nieuwe Testament en oudchristelijke teksten.
- *Werkboek* bij *Beknopte Latijnse Grammatica*.

De meeste Latijnse zinnen in deze cursus zijn ontleend aan de Vulgaat van het Nieuwe Testament. Met Vulgaat wordt bedoeld de door de eeuwen heen meest gezaghebbende Latijnse Bijbelvertaling, die tussen 383 en 406 werd vervaardigd door Hieronymus (zie *Beknopte Latijnse Grammatica*, hfst. 1, Inleiding). De Bijbelverzen of gedeelten van Bijbelverzen in het lesmateriaal zijn ontleend aan de uitgave Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece et Latine*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 27^e of latere druk.

Een niet gering aantal zinnen komt uit oudchristelijke teksten: martelaarsakten, Augustinus, Gregorius de Grote.¹ Met deze cursus als fundament kunnen geannoteerde Bijbelse, oudchristelijke en klassieke teksten van gemiddelde moeilijkheidsgraad worden gelezen.

Een zeer geschikt woordenboek bij deze cursus en bij het lezen van andere teksten is H. Pinkster, *Woordenboek Latijn/Nederlands*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2002 of latere druk. Hierin kunnen onregelmatige perfectumvormen gemakkelijk worden opgezocht, zodat het leren van stamtijden niet nodig is. Andere gangbare schoolwoordenboeken kunnen natuurlijk ook worden gebruikt.

Paul Hensels

¹ Slechts enkele zinnen zijn ontleend aan Seneca, Anselmus van Canterbury, of zijn puur theoretisch.

Toelichting bij de twee cursusboeken

Beknopte Latijnse Grammatica

Hiernaar wordt in het Werkboek steeds verwezen met de afkorting LG.

Werkboek bij Beknopte Latijnse Grammatica.

Dit werkboek bij de grammatica omvat vier delen:

- Deel 1: Oefeningen

Dit gedeelte bestaat uit 15 lessen, die de volgende onderdelen bevatten, steeds in dezelfde volgorde: *Inhoud, Theorie, Leren, Vormen (Les 1 t/m 12), Thema, Extra Thema (Les 1 t/m 10)*.

Inhoud. In de inhoudsopgave wordt vermeld, welke paragrafen uit LG worden behandeld. *Theorie.* Hierin staat beknopte en vaak ook aanvullende uitleg bij de behandelde paragrafen uit LG.

Leren. Onder dit kopje wordt aangegeven welke onderdelen van een les geleerd moeten worden en welke stof je voorlopig alleen aandachtig moet overlezen en begrijpen.

Vormen. Dit onderdeel, dat voorkomt in Les 1 t/m 12, bevat een aantal vormen, die met behulp van een woordenboek en LG vertaald kunnen worden. Raadpleeg daarna pas ter controle, Werkboek, Deel 2, Vertaling en Analyse van de Vormen.

Thema. Elke les bevat een aantal zinnen die met gebruikmaking van woordenboek en LG moeten worden vertaald. Kijk daarna voor uitleg in Werkboek, Deel 3, Aantekeningen bij de Thema's. Bij iedere themazin staat de bronvermelding aangegeven. Raadpleeg een gangbare Bijbelvertaling om je werkvertaling te kunnen nakijken. Aan het eind van Werkboek, Deel 3, staan de vertalingen van de themazinnen die niet uit de Bijbel komen.

Extra Thema. De lessen 1 t/m 10 bevatten nog een Extra Thema. Deze oefenstof is bedoeld om meer vertaalvaardigheid op te doen en een grotere zelfstandigheid in het vertalen te ontwikkelen. Hierbij staan maar weinig aantekeningen. Bijbelvertalingen van de Extra Thema's kunnen worden opgezocht via de bronvermelding onder *Index bij Extra Thema's*, aan het eind van Werkboek, Deel 3. Op de laatste pagina van Werkboek, Deel 3, vind je de vertaling van niet-Bijbelse zinnen uit de Extra Thema's.

- Deel 2, Vertaling en Analyse van de Vormen uit Deel 1

Met dit deel kan worden gecontroleerd, of de gemaakte vertalingen van de vormen correct zijn. Ook staan er in dit deel, voor een beter begrip, verwijzingen naar LG.

- Deel 3, Aantekeningen bij de Thema's in Deel 1

In Deel 3 wordt uitvoerige uitleg bij de themazinnen gegeven, meestal in drie kolommen. In de linker kolom staat het woord dat uitgelegd wordt, in de middelste kolom staat de woordbetekenis en/of de analyse van dit woord en in de rechterkolom staan verwijzingen naar paragrafen in LG.

- Deel 4, Teksten

In dit deel staan 7 teksten uit het Nieuwe Testament en 7 oudchristelijke teksten. Aan het eind zijn nog een klassieke tekst en een pagina Latijnse opschriften op gebouwen in Nederland toegevoegd. Het is de bedoeling dat deze geannoteerde teksten op college/in de les onder leiding van een docent worden vertaald en behandeld. Door de uitvoerige aantekeningen en verwijzingen naar de grammatica zijn ze ook geschikt voor zelfstudie.

Inhoud

Afkortingen	11
Deel 1 - Vormleer	
1 Inleiding	15
Geschiedenis van de Latijnse taal	15
De Vulgaat	16
De Latijnse taal	17
De uitspraak van het Latijn	19
Leesoefeningen	20
2 Substantiva/Zelfstandige naamwoorden	23
Eerste declinatie	23
Tweede declinatie	24
Derde declinatie	25
Vierde declinatie	28
Vijfde declinatie	29
3 Adiectiva/Bijvoeglijke naamwoorden	31
Tweede declinatie	31
Derde declinatie	32
4 Gradus comparationis van de adiectiva/ Trappen van vergelijking van de bijvoeglijke naamwoorden	35
Comparativus en superlativus	35
5 Gradus comparationis van de adverbia/ Trappen van vergelijking van de bijwoorden	37
Positivus, comparativus en superlativus	37
6 Preposities/Voorzetsels	39
'Voorzetsels' met de genitivus	39
Voorzetsels met de accusativus en ablativus	39
Voorzetsels met de accusativus	39
Voorzetsels met de ablativus	40
Voorzetsels in composita	41
7 Pronomina/Voornaamwoorden	43
Pronomina demonstrativa/Aanwijzende voornaamwoorden	43
Pronomina personalia/Persoonlijke voornaamwoorden	44
Pronomen reflexivum sui/Wederkerend voornaamwoord sui	44
Pronomen reciprocum/Wederkerig voornaamwoord	45
Pronomen relativum/Betrekkelijk voornaamwoord	45
Pronomina relativa indefinita/Onbepaalde betrekkelijke voornaamwoorden	48

	Pronomen interrogativum/Vragend voornaamwoord	48
	Pronomina determinativa/Bepalende voornaamwoorden	49
	Pronomina possessiva/Bezittelijke voornaamwoorden	51
	Pronomina indefinita/Onbepaalde voornaamwoorden	53
	Pronomina correlativa/Correlatieve voornaamwoorden	55
	Pronominale adiectiva/Voornaamwoordelijke bijvoeglijke naamwoorden	56
8	Numeralia/Telwoorden	59
	De getallen 1 t/m 10.000	59
9	Verba/Werkwoorden - Inleiding	63
	Het Latijnse werkwoord	63
	Tempora/Tijden	65
	Modi/Wijzen en Participia/Deelwoorden	66
	Activum - Passivum - Deponentia	68
	Gerundium en gerundivum	68
10	Verba/Werkwoorden - Schema's	71
	De vijf conjugaties	72
	Deponentia	92
	Semi-deponentia	102
	Onregelmatige werkwoorden	108
	Perfectum-praesens	126
	Verba defectiva/Defectieve werkwoorden	129
11	Stamtijden	131
Deel 2 - Syntaxis		
12	Naamvallen	139
	Nominativus	139
	Genitivus	139
	Dativus	141
	Accusativus	143
	Ablativus	145
	Locativus	150
	Bepalingen van plaats (bij namen van steden)	150
13	Verbum/Werkwoord	153
	Transitieve en intransitieve werkwoorden	153
	Activum - Passivum - Deponentia	154
	Tempora/Tijden	155
	Modi/Wijzen	158
	Participia/Deelwoorden	161

14	Bijzinnen	165
	Voorwerpszinnen	165
	Temporele bijzinnen/ Bijzinnen van tijd	166
	Causale bijzinnen/ Redengevende bijzinnen	167
	Finale bijzinnen/ Doelaangevende bijzinnen	167
	Consecutieve bijzinnen/ Gevolgaangevende bijzinnen	167
	Conditionele bijzinnen/ Bijzinnen van voorwaarde	168
	Concessieve bijzinnen/ Bijzinnen van toegeving	168
	Bijzinnen van vergelijking	169
	Voegwoorden in alfabetische volgorde	170
15	Zinsconstructies en bijzonderheden	173
	Accusativus cum infinitivo	173
	Nominativus cum infinitivo	175
	Accusativus cum participio - Accusativus cum infinitivo	176
	Ablativus absolutus	176
	Gerundium en gerundivum	178
	Coniunctivus in de betrekkelijke bijzin	181
	Vraagpartikels	182
	Stijlfiguren en karakteristiek taalgebruik	183
	Register	187
	Index van Latijnse woorden	192

Afkortingen

Afkorting	Term in het enkelvoud	Term in het meervoud (indien bestaand en gebruikelijk)	Betekenis/Functie
A.	activum/actief	---	bedrijvende vorm
abl.	ablativus	ablativi	5 ^e naamval
abl. abs.	ablativus absolutus	ablativi absoluti	
acc.	accusativus	accusativi	4 ^e naamval
a.c.i.	accusativus cum infinitivo	---	
a.c.p.	accusativus cum participio	---	
act.	activum/actief	---	bedrijvende vorm
adiect.	adiectivum	adiectiva	bijvoeglijk naamwoord
adv.	adverbium	adverbia	bijwoord
aor.	aoristus	aoristi	
comp.	comparativus	comparativi	vergrotende trap
coniunct.	coniunctivus	coniunctivi	aanvoegende wijs
dat.	dativus	dativi	3 ^e naamval
dep.	deponens	deponentia	
f.	femininum	---	vrouwelijk
fut.	futurum	futura	onvoltooid toekomstige tijd
fut. exact.	futurum exactum	---	voltooid toekomstige tijd
gen.	genitivus	genitivi	2 ^e naamval
imperat.	imperativus	imperativi	gebiedende wijs
imperf.	imperfectum	imperfecta	onvoltooid verleden tijd
indecl.	indeclinabile	indeclinabilia	onverbuigbaar woord
indic.	indicativus	indicativi	aantonende wijs
inf.	infinitivus	infinitivi	onbepaalde wijs
intr.	intransitief		onovergankelijk
LG			Beknopte Latijnse Grammatica
m.	masculinum	---	mannelijk
meew. voorw.			meewerkend voorwerp
n.	neutrum	---	onzijdig
n.c.i.	nominativus cum infinitivo	---	
nom.	nominativus	nominativi	1 ^e naamval
N.T.			Nieuwe Testament
opt.	optativus	optativi	wensende wijs
O.T.			Oude Testament
P.	passivum	---	lijdende vorm
part.	participium	participia	deelwoord
pass.	passivum	---	lijdende vorm
perf.	perfectum	perfecta	volt. tegenwoordige tijd
plqpf.	plusquamperfectum	plusquamperfecta	volt. verleden tijd
plusquamperf.	plusquamperfectum	plusquamperfecta	volt. verleden tijd
plur.	pluralis	---	meervoud
plur. tantum	plurale tantum	pluralia tantum	subst. alleen in meervoud
p.p.	part. perf. van deponens	---	
p.p.p.	participium perfectum passief	---	voltooid deelwoord
praes.	praesens	praesentia	onvolt. tegenwoordige tijd
pron.	pronomen	pronomina	voornaamwoord
pron. corr.	pronomen correlativum	pron. correlativa	correlatief voornaamwoord
pron. dem.	pron. demonstrativum	pron. demonstrativa	aanwijzend voornaamwoord
pron. det.	pron. determinativum	pron. determinativa	bepalend voornaamwoord
pron. indef.	pron. indefinitum	pron. indefinita	onbepaald voornaamwoord

pron. interr.	pron. interrogativum	pron. interrogativa	vragend voornaamwoord
pron. pers.	pron. personale	pron. personalia	persoonlijk voornaamwoord
pron. poss.	pron. possessivum	pron. possessiva	bezittelijk voornaamwoord
pron. rel.	pron. relativum	pron. relativa	betrekkelijk voornaamwoord
Sept.			Septuagint
sing.	singularis	---	enkelvoud
subst.	substantivum	substantiva	zelfstandig naamwoord
superl.	superlativus	superlativi	overtreffende trap
trans.	transitief		overgankelijk
v.l.	varia lectio	---	andere lezing
voc.	vocativus	vocativi	aanspreekvorm

Deel 1 - Vormleer

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Geschiedenis van de Latijnse taal en literatuur

Latini/Latijnen: naam van enkele Indo-Europese volksstammen, die waarschijnlijk tussen 1200 en 1000 v. Chr. vanuit Centraal Europa in Italië binnentrokken en zich vestigden aan de Tiber in het gebied dat later *Latium* heette, het tegenwoordige *Lazio*. De taal van deze bewoners wordt naar de naam van deze stammen *Latijn* genoemd. De Latijnse stam die de stad Rome stichtte (volgens de legende in 753 v. Chr.) noemde zich het volk van de *Romeinen*.

Het Latijn behoort tot de zogenaamde *Italische talen*. Andere talen die tot deze Indo-Europese taalgroep behoren zijn het *Oskisch* en *Umbrisch*. De Osken en de Umbriërs kwamen eveneens tegen het einde van het tweede millennium, ook vanuit het Noorden Italië binnen. De Umbriërs vestigden zich in het huidige Umbrië; de Osken grepen de macht in het gebied ten oosten en ten zuiden van Latium en heersten in bijna geheel Zuid-Italië, met uitzondering van een aantal Griekse steden. Het Oskisch en Umbrisch zijn wel verwant aan het Latijn, maar verschillen er toch ook erg van.

De oudste in het Latijn geschreven tekst, die wij kennen, is een inscriptie op een speld, in 1871 gevonden te Praeneste (een stadje in de buurt van Rome), de zo geheten *fibula Praenestina*. De tekst op deze speld, die van ongeveer 600 v. Chr. dateert, luidt:

Manios med fhe-fhaked Numasioi

= Manius me fecit Numerio (Manius heeft mij gemaakt voor Numerius).

Uit deze oudste periode zijn maar weinig teksten bewaard gebleven en het Latijn verschilt dan nog erg van het klassiek Latijn.

Vanaf het *midden van de derde eeuw v. Chr.* komt de Latijnse letterkunde pas echt op gang, met name de 21 komedies van *Plautus* zijn literair gezien van belang en hebben ook doorgewerkt op latere blijspeldichters. Plautus' *Aulularia* ('De Pot') b.v. heeft *Molière* geïnspireerd tot zijn toneelstuk *l'Avare* en *Hooft* tot zijn komedie *Warenar*. Het Latijn van de beginperiode tot aan de eerste eeuw v. Chr. wordt *archaisch Latijn* genoemd.

De bloeiperiode van de Latijnse letterkunde is de *eerste eeuw v. Chr.* en het *begin van de eerste eeuw n. Chr.* Dat is de periode van het *gouden Latijn* (*latinitas aurea*). Maatgevend voor het klassiek Latijn is het Latijn van de redenaar *Cicero* en van de veldheer, politicus en staatsman *Caesar*. Hun Latijn wordt de norm voor correct en zuiver klassiek Latijn. In deze periode leven en schrijven belangrijke auteurs als de dichter *Vergilius*, die vooral bekend is door zijn nationaal epos de *Aeneis* en de dichter *Ovidius*, die in zijn werk *Metamorfosen* op virtueuze en speelse wijze bijna alle mythologische verhalen in dichtvorm behandelt. Ook de dichter *Horatius* (*Brieven; Satiren*) mag niet onvermeld blijven. Voor de geschiedschrijving is o.a. *Livius* met zijn werk *Ab urbe condita/Vanaf de stichting van de stad* van belang.

Na de dood van keizer *Augustus*, die regeerde van 27 v. Chr. tot 14 n. Chr., begint het tijdperk van het *zilveren Latijn* (*latinitas argentea*). Ook in deze periode – ongeveer de gehele eerste eeuw n. Chr. en een gedeelte van de tweede eeuw n. Chr. – zijn er nog belangrijke Latijnse schrijvers die prachtig klassiek Latijn schrijven. Met name moeten hier worden vermeld: de opvoeder en Stoïcijnse filosoof *Seneca*, vooral bekend om zijn *Brieven aan Lucilius*, en de geschiedschrijver *Tacitus*, die de werken *Historiae* en *Annales* schreef in compact en gebeeldhouwd Latijn.

Vanaf de *tweede eeuw n. Christus* breekt het tijdperk aan van het *laat Latijn*. Dit duurt tot ongeveer 500 na Chr. In deze periode valt ook het *oudchristelijk Latijn*.

De oudchristelijke Latijnse literatuur begint ongeveer in het midden van de *tweede eeuw* met pogingen tot Latijnse vertaling van gedeelten van de Bijbel. Noord-Afrika neemt hierbij een vooraanstaande plaats in. Tegen het einde van de *tweede eeuw* en aan het begin van de *derde eeuw* verschijnen de eerste literaire oudchristelijke werken in het Latijn: vooral *martelaarsakten* en *apologieën*. Bekende auteurs uit deze periode, ook uit Noord-Afrika, zijn *Tertullianus* en *Cyprianus*.

De bloeitijd van de oudchristelijke Latijnse literatuur valt in de *vierde eeuw*; dan leven en schrijven beroemde kerkvaders als *Augustinus* (*Confessiones*/*Belijdenissen*), *Ambrosius* (o.m. bekend om zijn *hymnen*) en *Hieronymus*.

Vanaf 500 à 600 spreken we van *middeleeuws Latijn*.

Karel de Grote (742(?)–814) propageerde een terugkeer naar het zuivere Latijn. Deze *Karolingische Renaissance* is van groot belang geweest voor de verdere ontwikkeling van het Latijn.

Ook in Italië zien we, *omstreeks 1300*, een beweging – vooral in Padua – om de Latijnse taal dichter te laten aansluiten bij het klassiek Latijn. *Petrarca* (1304–1374) bestudeerde b.v. *Cicero's Brieven aan Atticus*.

Vanaf 1400 mondt deze beweging uit in een brede stroming in heel Europa: in die tijd ontstaat het *humanistisch Latijn*. Dit *neo-Latijn* (vanaf 1400 – ca. 1600) wordt de voertaal van denkend en literair scheppend Europa. Denk b.v. aan *Erasmus* (1466–1536).

1.2 De Vulgaat

Omdat er vele Latijnse vertalingen van (gedeelten van) de Bijbel in omloop waren, gaf Paus Damasus (366–383) aan Hieronymus (ca. 348–420) de opdracht om te zorgen voor een betrouwbare vertaling van het Oude en het Nieuwe Testament. Vanaf 383 tot 406 werkte Hieronymus aan deze opgave. Hij begon met de tekst van het Nieuwe Testament en de Septuaginta-vertaling van het boek Psalmen; vertalingen uit het Grieks in het Latijn dus. Hieronymus vertaalde niet alles opnieuw maar maakte voor zijn uiteindelijke versie vaak gebruik van bestaande vertalingen, waarbij hij keuzes maakte en waar nodig correcties aanbracht. Van 391 tot 406 werkte hij aan de vertaling van de Hebreeuwse tekst van het gehele Oude testament in het Latijn. Ook het boek Psalmen werd, nu dus vanuit de grondtekst, opnieuw vertaald. De Latijnse Bijbelvertaling van Hieronymus, die Vulgaat wordt genoemd, heeft pas langzaam de erkenning gevonden die zij verdient. Pas in de achtste en negende eeuw werd zij de algemeen gebruikte Latijnse vertaling in de kerk. Het

Concilie van Trente bepaalde in 1546 dat alleen de Vulgaat als gezaghebbende Latijnse Bijbelvertaling mocht gelden. De definitieve versie werd opnieuw vastgesteld en in 1592 uitgegeven. De Vulgaat-tekst van het Nieuwe Testament waarvan wij in deze grammatica gebruik maken is de editie van de Nova Vulgata, zoals die door het Vaticaan in 1986 is uitgegeven. Deze herziene Vulgaat-editie is opgenomen in Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece et Latine (Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft), vanaf de 27^e druk.

Het Latijn van de Vulgaat valt in de periode van het *laat Latijn* en maakt ook deel uit van de groep taal van de christenen, het *oudchristelijk Latijn*.

In dit Latijn komen veel *semitismen* voor, in woordgebruik en syntaxis.

- Woordgebruik: sommige woorden zijn direct, in transcriptie, uit het Aramees of Hebreeuws overgenomen, b.v. 'manna', 'pascha', 'rabbi', 'satanas'; in andere gevallen gaat het om Latijnse woorden die er onder invloed van de semitische talen een betekenis bij hebben gekregen: 'sermo' en 'verbum' hebben niet alleen hun oorspronkelijke Latijnse betekenis 'woord', maar kunnen in de Vulgaat ook 'gebeurtenis' betekenen.

'Pax' betekent naast 'vrede' soms ook 'gezondheid', en 'gentes', 'volkeren' krijgt vaak de bijklank 'heidene', etc.

- Syntaxis: zinnen in verhalende teksten beginnen vaak met 'et factum est', 'en het gebeurde'; een genitivus vervangt vaak een bijvoeglijk naamwoord: 'vas electionis', 'werktuig van uitverkiezing' betekent 'uitverkoren werktuig'.

Semitische talen hebben een voorkeur voor nevenschikkend verbonden zinnen; het voegwoord 'et' (= en) staat in de Vulgaat vaak waar wij een bijzin zouden beginnen.

- Het Latijn van de Vulgaat is in het Nieuwe Testament bovendien beïnvloed door het Grieks, bevat dus veel *graecismen*.

- Woordgebruik: het gaat om directe ontleningen uit het Grieks, b.v. 'ecclesia' (gemeente) is de weergave van het Griekse 'ekklesia', zo ook: 'episcopus', 'opziener' (< episkopos), 'synagoga', 'synagoge' (< sunagogê), of om Latijnse woorden die een speciale betekenis (erbij) hebben gekregen in het Bijbel-Latijn, b.v. 'scriba' (vertaling van het Griekse 'grammateus') heeft in het profane Latijn de betekenis 'klerk', maar betekent in het Nieuwe Testament 'schriftgeleerde'.

- Op het gebied van de syntaxis valt b.v. het veelvuldig gebruik van de infinitivus finalis op (een onbepaalde wijs die vertaald wordt met 'om te ...').

1.3 De Latijnse taal

a) Naamvallen

- Het Latijn behoort tot de z.g. *flecterende* talen, talen dus die een *flexie* bezitten.

Met flexie wordt bedoeld dat grammaticale betrekkingen van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden en ook van voornaamwoorden door veranderingen van de uitgangen worden aangeduid. Deze uitgangen worden *buigingsvormen* of *naamvallen* genoemd.

- Het Latijn kent vijf naamvallen, die soms met een cijfer worden aangeduid. Bovendien heeft het Latijn nog een aanspreekvorm, die in de meeste grammatica's niet met een cijfer wordt weergegeven. Hieronder volgt een beknopt overzicht van de namen van de verschillende naamvallen met hun functies. In het syntaxisgedeelte worden in hoofdstuk 12 de naamvallen uitgebreider en genuanceerder behandeld.

Naam	Afkorting	Cijfer	Functie/Vertaling
nominativus	nom.	1 ^e naamval	onderwerp of naamwoordelijk deel van het gezegde
genitivus	gen.	2 ^e naamval	(vertaling:) van
dativus	dat.	3 ^e naamval	(vertaling:) aan/voor
accusativus	acc.	4 ^e naamval	lijdend voorwerp
ablativus	abl.	5 ^e naamval	(vertaling:) met/door
vocativus	voc.		aanspreekvorm

b) Beknopte uitleg over de functies van de naamvallen

Nominativus (1^e naamval)

Zelfstandige naamwoorden staan (behoudens enkele uitzonderingen) met de uitgang van de nominativus singularis (= 1^e naamval enkelvoud) in het woordenboek. De nominativus van een zelfstandig naamwoord is dus in het *woordenboek* de aanduiding van het woord zelf.

- In een *zin* is de nominativus het onderwerp. Bij een koppelwerkwoord kan de nominativus ook het naamwoordelijk deel van het gezegde zijn.
- Een ander woord voor onderwerp is *subject*.

Genitivus (2^e naamval)

De genitivus wordt vertaald met behulp van het woordje 'van'.

- De genitivus geeft de bezitter of de oorsprong aan, b.v.

het huis van de farizeeër	(de farizeeër is de 'bezitter' van het huis)
Jacobus van Zebedeüs	(Jacobus, zoon van Zebedeüs)
- De genitivus geeft het geheel aan waarvan een deel wordt genomen, b.v.

velen van zijn leerlingen	('zijn leerlingen' vormen het geheel, waarvan een deel, 'velen', wordt genomen).
---------------------------	--

Dativus (3^e naamval)

De dativus wordt vertaald met behulp van de woorden 'aan' of 'voor'.

- Met de vertaling 'aan' of 'voor' wordt het meewerkend voorwerp bedoeld, b.v.

Pilatus antwoordde hun	(aan hen)
hij deed dit voor hen.	

Accusativus (4^e naamval)

- De accusativus in een zin duidt het lijdend voorwerp aan.
- Een ander woord voor lijdend voorwerp is *object*.

Ablativus (5^e naamval)

De ablativus wordt vertaald met behulp van de woorden 'met' of 'door'.

- Met de vertaling 'met' of 'door' wordt het middel/instrument bedoeld waarvan je je bedient, b.v.

hij sloeg met een hamer	(de hamer is het middel)
door zijn inspanning werd zij gered	(de inspanning is het middel waardoor er redding kwam).

Vocativus (aanspreekvorm)

- De vocativus staat geïsoleerd in de zin; hij wordt door komma('s) gescheiden van de rest van de zin, b.v.

Heer, als u hier was geweest, zou mijn broer niet gestorven zijn.

- De vocativus hoeft niet vooraan in de zin te staan. De zin hierboven had ook kunnen luiden:

Als U hier was geweest, *Heer*, zou mijn broer niet gestorven zijn.

Als U hier geweest was, zou mijn broer niet gestorven zijn, *Heer*.'

Naamval na voorzetsels

De accusativus- of ablativusuitgang kan ook zijn veroorzaakt door een voorzetsel. In die gevallen moet men de betekenis van het voorzetsel vertalen. Dan is de uiteenzetting hierboven over de naamvallen niet van toepassing; zie hoofdstuk 6.

c) Declinaties/Verbuigingen en Conjugaties/Vervoegingen

- In de vorige paragraaf werd uitgelegd dat zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden en ook voornaamwoorden worden verbogen. Een ander woord voor *verbuiging* is *declinatie*.

- Het woord *declinatie* wordt echter ook gebruikt in de betekenis *verbuigingsgroep*; in hoofdstuk 2 worden de zelfstandige naamwoorden ingedeeld in vijf *declinaties* (vijf *verbuigingsgroepen*).

- Werkwoorden worden vervoegd; een ander woord voor *vervoeging* is *conjugatie*; zie voor uitleg hoofdstuk 9.

- Het woord *conjugatie* wordt echter ook gebruikt in de betekenis *vervoegingsgroep*; in hoofdstuk 10 worden de werkwoorden ingedeeld in vijf *conjugaties*.

d) Lidwoord

Het Latijn kent geen lidwoord. Het woord 'mensa' b.v. kan dus 'tafel', 'een tafel' of 'de tafel' betekenen. Wat bedoeld wordt, moet uit het zinsverband worden opgemaakt.

1.4 De uitspraak van het Latijn

Er zijn in Nederland vele uitspraaksystemen in omloop. In de katholieke kerk is de uitspraak van het Latijn in de eredienst door het Italiaans beïnvloed.

Een gemakkelijk uitspraakstelsel is het volgende:

spreek de Latijnse woorden in principe uit zoals je Nederlandse woorden uitspreekt.

- Daarbij geldt voor de *medeklinkers*:

- spreek ieder c uit als een k
- spreek ch uit als ch in chemie of chroom
- spreek de g uit als in het Franse 'garçon'
- spreek ph uit als f
- spreek qu uit als kw

- Voor *klinkers* geldt:

- spreek klinkers lang of kort uit zoals je dat in een Nederlands woord zou doen, maar:
- spreek i uit als ie;
- spreek i aan het begin van een lettergreep voor een andere klinker uit als j.
- spreek u altijd uit als oe;